

Лівандовська І.А.
викладач кафедри психології
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань Україна

ЕКОПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЦЕСУ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СІРИТ В УМОВАХ ДИТЯЧОГО БУДИНКУ СІМЕЙНОГО ТИПУ

Людина у своєму житті, в спілкуванні з іншими людьми ніколи не залишається «просто людиною», а завжди виступає в тій чи іншій ролі і є носієм певних соціальних функцій та сукупності нормативних поведінкових патернів.

Гендерна роль, яка набувається в процесі гендерної ідентифікації – набір очікуваних поведінкових ролей, або соціально-обумовлених норм в залежності від статі. Це виконання певних соціальних правил та умовностей, відповідних для представників чоловічої чи жіночої групи у вигляді манер, одягу, жестів, цінностей, мови та ін.

Наразі дослідження власне гендерних патернів, які засвоюються підлітками в процесі ідентифікації, обумовлені наступними факторами:

1) суспільство і культура та усталені в них уявлення про зміст та специфіку гендерної поведінки (макрорівень);

2) специфіка процесу творення гендеру і гендерних ролей в різних соціальних групах (мезорівень);

3) особливості процесу гендерної ідентифікації, який відбувається у процесі соціалізації конкретного підлітка з його індивідуально-психологічними особливостями онтогенезу та соціального досвіду (мікрорівень).

Беручи до уваги специфіку процесу гендерної ідентифікації сиріт вкрай важливо визначити можливості врівноваження стимулів до засвоєння та виконання гендерних ролей, психологічної допомоги у подоланні внутрішніх та зовнішніх гендерольових конфліктів, виходів за межі суб'єктивного розуміння маскулінності, фемінності та пов'язаних із ним норм, моделей, статусів на всіх рівнях гендерної взаємодії в дитячому будинку сімейного типу.

Донедавна терміни «екологія» та «екологічна психологія» розглядалися у вузькому контексті навколишнього суто біологічного середовища, яке характеризується процесами порушення благополуччя екосистеми. Але наразі стає актуальним особливо в процесі гендерної ідентифікації сиротинців в умовах дитячого будинку сімейного типу, специфіки аналізу формування життєвого середовища підлітків, та ставлення сироти до самої себе, оточуючих. Слід відзначити, що збереження цілісності та гармонійного становлення особистості є основою збереження соціально-психологічної екосистеми для всіх учасників взаємодії.

Базові категорії екологічного напрямку досліджень в психології акцентують увагу саме на більш глибокому рівні розуміння екологічних характеристик людини та проявів її особистості (Ю. Абрамова, Дж. Гібсон, Дж. Голд, С. Дерябо, Т. Іванова, О. Калмиков, О. Киричук, Б. Лихачов, В. Моляко, В. Панов, О. Рижиков, О. Рудоміно–Дусятська, В. Татенко, Ю. Швалб, С. Яковенко, В. Ясвін та ін.).

Екопсихологічний принцип наголошує на тому, що в процесі взаємодії з соціумом на різних рівнях батьки-вихователі мають враховувати не лише індивідуально вигідні виховні поведінкові стратегії, які можуть принести певні успіхи окремій людині чи групі людей за принципом «тут і тепер». Важливо ретельно розробляти стратегію поведінки у спеціально організованому середовищі задля того, щоб згодом індивідуально вигідні стратегії не трансформувались в некомпетентність взаємодії та взаємовпливу як для всіх членів дитячого будинку сімейного типу, так і для окремих його мешканців.

Дослідження О. В. Білоуса в контексті екопсихологічного підходу дали можливість визначити поняття екологічної свідомості. Він припускає, що характеристики екологічної свідомості мають цілісний характер і відображаються у варіативності її проявів у когнітивній, афективній, діяльнісній та світоглядній сферах. Сутність екологічності за О.В. Білоусом визначається не в балансі чи дисбалансі між «добрими» чи «поганими» вчинками людини, а в невідповідності об'єктивних акомодативно-асиміляційних можливостей людини. Дослідник визначає існування рівневості в розвитку екологічності в індивідуальній свідомості особистості [1].

При дослідженні процесу гендерної ідентифікації сиротинців важливо брати до уваги феномен екологічності психіки підлітків на різних рівнях їх життєдіяльності:

- сенсорно-перцептивний (ситуативний) рівень функціонування психіки характеризується екологічністю через ситуативну зумовленість, реактивний характер дій, афективність, конгруентність внутрішніх і зовнішніх ознак життєдіяльності організму;

- на свідомому (суб'єктному) рівні наявна конгруентність середовищних ознак щодо індивідуально-суб'єктних психічних явищ;

- ноосферний рівень, який характеризується надситуативністю дій, вираженням цінностей, ідеалів, має вчинковий характер.

Означені характеристики екологічності свідомості мають не лише вікові, а й індивідуальні соціально обумовлені прояви [1].

При дослідженні процесу гендерної ідентифікації сиротинців варто охарактеризувати наслідки психологічно небезпечного життєвого середовища для розвитку індивіда, які пов'язані з неконструктивною трансформацією світоглядної і мотиваційно-сислової сфери підлітка; порушеннями у взаємодії та спілкуванні; порушеннями емоційного благополуччя внаслідок розвитку емоційної глухоти; порушенням самоусвідомлення та саморегуляції, зниженням пізнавальної активності та мотиваційної сфери вихованця [4].

Таким чином, створення екологічного середовища, яке визначається як складова виховного простору, – це система соціально-психологічного забезпечення вихованців, які навчаються, отримують соціальний досвід, та знаходяться в соціально побутових, соціальних відносинах. Ключове значення тут мають наступні принципи екологічної взаємодії:

- 1) гуманний характер відносин;
- 2) адресна спрямованість;
- 3) достатність та своєчасність;
- 4) коректність.

На думку С.О. Гаркавця, саме дія екологічних засобів безпеки виступає рушійним чинником, який впливає на прийняття індивідом рішення діяти відповідно до узгоджених соціальних нормативів.

Таким чином, забезпечення екопсихологічного життєвого середовища в дитячому будинку сімейного типу на основі гуманістичного підходу, зазначеного В.В. Ковровим, можливе через організацію діяльності всіх суб'єктів:

- причетність, що дає кожному члену відчуття себе частиною сім'ї, події;
- співпраця, що має на меті спільну діяльність батьків-вихователів та дітей, та дорослих, що впливають на дане середовище, соціальних служб;
- самодіяльність, творчість, що реалізовується в домашніх умовах, школі, та позашкільних установах повною мірою, коли вихованець самостійно виявляє ініціативу, самостійно освоює досвід, який вважає значущим для себе;
- співтворчість – колективна робота зі створення чогось нового, незвичайного, що поліпшило б взаємини в сім'ї, організації побуту;
- узгодження – виявлення власних позицій і зіставлення з позиціями інших членів сім'ї з метою встановлення згоди або партнерських стосунків між суб'єктами даного середовища;
- саморефлексію – аналіз здійсненої діяльності, виявлення позитивних особистісних змін, що відбуваються, їх оцінка;

– самореалізацію – знаходження способів для самовираження власної гендерної ідентичності (розробка та реалізація власних проєктів, прояв лідерських якостей, волонтерство тощо) [3].

Підводячи підсумок, ми можемо констатувати, що процес гендерної ідентифікації сиріт неможливий без створення екопсихологічних умов функціонування соціокультурного середовища на різних його рівнях. Це дає нам змогу визначити подальшу перспективу вивчення взаємодії та взаємовпливів в аспекті екологічності, психологічної безпеки та соціально-психологічним забезпеченням ефективного функціонування дитячих будинків сімейного типу.

Список літератури:

1. Білоус О.В. Компоненти екологічної свідомості особистості. *Актуальні проблеми психології* : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. К., 2004.– Т.7.– Випуск 2. – С.5-12.
2. Городнова Н.М. Психокорекція статевої ідентифікації підлітків. *Наука та освіта*. – 2004. – №3.– Спецвипуск. – С. 36-39.
3. Львовичкіна А. М. Принципи позитивності, конструктивності та екологічності як базові принципи екологічної психології. *Актуальні проблеми психології*: зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2010. – Том 7. Випуск 24. – С. 160-166.
4. А. А. Чекаліна О впливнн родительских установок на формирование гендерной идентичности ребенка. *Мир психологии*. – М.- Воронеж , 2004.– №2 (38). – С. 106-113.